

משנה ה

ר' עובדיה מברטנורא

הַמְכַבֶּה אֶת הַנֵּר בַּשַּׁבָּת מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתִירָא מִפְּנֵי גוֹיִם שאסרו להדליק נרות, או **מִפְּנֵי לְסָטִים** שירא שמא יגלוהו ויתנפלו עליו, או **מִפְּנֵי רוּחַ רָעָה** השורה עליו, ואינו נרגע אלא בחושך, וְאִם בְּשִׁבִּיל הַחוּלָה שיש בו סכנה **שִׁישָׁן** - שהאור מפריע לו²⁹ - **פְּטוּר** ואף מותר לכתחילה, שמפני הסכנה התיירו. אבל המכבה את הנר **בְּחֶסֶס** - מפני שהוא חס **עַל הַנֵּר** שעלול להיבקע מחום השלהבת, או **בְּחֶסֶס** - החס **עַל הַשִּׁמּוֹן** שהולך וכלה בנר, או **בְּחֶסֶס** - החס **עַל הַפְּתִילָה** ההולכת ונשרפת - **חַיֵּב** חטאת³⁰. וְרַבִּי יוֹסִי פוֹטֵר בְּבִלְלָן מפני שזו מלאכה שאינה צריכה לגופה, **חוּץ מִן הַפְּתִילָה** כדי

שהשפופרת של ביצה והחרס מונחים בתוך חלל הנר למעלה, ולא מפסיק מידי בין הנר ובנים, וליכא למגור שמא יסתפק בדביל מיניה, אבל בקערה דמפסקא, שהרי אצל הנר מונחת ויש כאן הפסק וליכא למימר גופיה הוא אימא מודה דנגזור. ואי אשמעינן בההיא, בההיא קאמרי רבנן, אבל בהנך תרתני מודו לר"י, צריכא. והלכה כחכמים: ה מפני גוים. כגון פרסיים שאין מניחין להדליק אור ביום אידם אלא בבית עבודת כוכבים שלהם: מפני לסטים. שלא יראו שיש שם אדם ויבואו עליו: מפני רוח

רעה. השורה עליו, וכשאינו רואה נוח לו, ורמב"ם פירש רוח רעה, מין ממני החולי הבא לבעלי המרה השחורה, שלא ינחו אלא כשישבו בחשך ובהסתרה מבני אדם: ואם בשביל החולה שישן פטור. האי חולה חולה שיש בו סכנה הוא, דאילו מכבה בשביל חולה שאין בו סכנה חייב למאי דסבר האי תנא דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה. וכן מפני עובדי כוכבים, מפני לסטים, מפני רוח רעה, כולוהו אית בהו סכנה. ובדין הוא דלתני מותר, אלא משום דבעי למתני סיפא חייב, תנא רישא פטור: **חֶסֶס עַל הַפְּתִילָה חַיֵּב**. ואע"ג דאינו צריך לגוף הכבוי אלא לצורך דבר אחר, שלא תדלק הפתילה או שלא יפקע הנר חייב, דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה: **פוֹטֵר בְּכוֹלֵן חוּץ מִן הַפְּתִילָה**. שאין לך כבוי הצריך לגופו, אלא כבוי של פחמים, וכבוי של הבהוב

ביאורים והרחבות

ואין חשש שמא יטול ממנו שמן, הייתי אומר, שחכמים מודים לרבי יהודה וגם הם מתירים. וכן להפך, שאם היו שונים רק את איסור שפופרת החרס, הייתי אומר שרק במקרה זה רבי יהודה מתיר, אבל בשפופרת הביצה, היה מודה לחכמים שיש חשש לאסור. ואם היו שונים רק את שני הדינים הללו, שבהם הנר הוא חלק מהכלי ולכן בהם רבי יהודה מתיר, אבל בקערה שיש הפסק בין הנר לשמן, הייתי אומר שבזה שמא רבי יהודה מודה לחכמים, וכן אם היו שונים רק את דין הקערה, הייתי אומר שדוקא בזה חכמים אוסרים, אבל בשני המקרים הראשונים הם מתירים, לפיכך צריך היה לפרט במשנה שלשה מקרים אלה.

29. גרסינן בגמרא (ל, ב) בענין כיבוי הנר מפני החולה: נר קרויה נר, ונשמתו של אדם קרויה נר, מוטב תכבה נר של בשר ודם מפני נרו של הקב"ה. ורש"י העיר: לאו מהכא יליף חילול שבת, דפקוח נפש נפקא לן מ"וחי בהם" ולא שימות בהם (יומא פה, ב).

30. בגמרא (ל, א) למדין, שמשנתנו כדעת רבי יהודה היא, המחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, כלומר, שאינו צריך לתכלית המלאכה, ובמלאכת "מכבה" התכלית היא עשיית פחמים על ידי הכיבוי, וכאן אף שתכליתו אחרת כגון שחש על הנר או השמן, חייב.

ולפי זה שואלים, הרישא של משנתנו במה עוסקת? אם בחולה שיש בו סכנה, מדוע נקטו לשון "פטור", "מותר" מיבעי ליה! ואם בחולה שאין בו סכנה - "חייב חטאת" מיבעי ליה!

לחרוך את ראשה, **מִפְנֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה פָּחַם** ונוחה עתה להידלק, שאז המלאכה צריכה לגופה³¹:

משנה ו

עַל שְׁלֹשׁ עֲבִירוֹת נָשִׁים מֵתוֹת בְּשַׁעַת לִידָתָן שהיא שעת סכנה ומזומנת לפורענות: **עַל שְׂאִינָן וְהִירוֹת בְּנֶדֶה וּבַחֲלָה וּבַהֲדָלְקַת הַנֶּר**³²:

משנה ז

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ אָדָם לֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ לבני ביתו **עֶרֶב שֶׁבַת עִם חֲשִׁכָה** סמוך לחשכה: **הָאֵם עֲשֶׂרְתָּן** מכל המוכן לסעודות השבת? **הָאֵם עֶרְבָתָן** עירובי תחומין ועירובי חצרות? **הַדִּלְקוּ אֶת הַנֶּר** של שבת³³!

ר' עובדיה מברטנורא פתילה, שעושה הכבוי להאחוז האור מהר כשירצה להדליקו. ואין הלכה כרבי יוסי: שהוא עושה פחם. שהוא מתכוין לעשותה עכשיו בכבוי זה פחם, שתהא מהובחבת להאיר יפה: ו בשעת לידתו. בשעת סכנה מזומן פורענותא: ובחלה ובהדלקת הנר. לפי שצרכי הבית הן והיא מצויה בבית, תלויין בה: ז צריך אדם לומר בתוך ביתו. וצריך לממרינהו בניחותא כי היכי דלקבלו מיניה: עם חשיכה. כשהוא סמוך לחשיכה ויש עדיין שהות ביום לעשר ולערב, אבל קודם

לחשיכה הרבה לא, דלמא פשעי ואמרי עדיין יש שהות ביום: עשרתם. לסעודת שבת, שאף אכילת עראי של שבת קובעת למעשר: ערבתם. ערובי תחומין וחצרות. והני תרתי שייך לממרינהו בלשון שאלה דשמא כבר עשו, אבל בנר לא שייך למימר הדלקתם את הנר, דדבר הנראה לעין הוא אי

ביאורים והרחבות

שהרי לרבי יהודה חייב גם במלאכה שאינה צריכה לגופה! ותרצו: הרישא במשנה מדברת בחולה שיש בו סכנה, ואכן היה צריך לשנות "מותר", אבל כיוון שרצה לומר "חייב" בסיפא, אמר "פטור" ברישא.

31. בגמרא (לא, ב) שואלין: רבי יוסי כדעת מי הוא סובר? אם כרבי יהודה הסובר שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, הרי גם באלו נמי ליחייב! ואם כרבי שמעון הפוסטור במלאכה שאינה צריכה לגופה, גם בפתילה יפטור! ותרצו: אמר עולא: רבי יוסי כרבי יהודה סבירא ליה, וקסבר רבי יוסי, סותר על מנת לבנות במקומו, הוי סותר, על מנת לבנות שלא במקומו, לא הוי סותר. רבי יוחנן סובר, שרבי יוסי כרבי שמעון סבירא ליה, ובפתילה הוא מחייב, מפני שכאן מדובר בפתילה שצריך להבהבה, ובזה גם רבי שמעון סובר שחייב משום שמתקן כלי הוא. דייקא נמי מהמשנה שאמרו: "שהוא עושה פחם" (מרצון) ולא קתני "מפני שנעשית פחם".

32. גרסינן בגמרא (לא, ב): נדה מאי טעמא? אמר רבי יצחק: היא קלקלה בחדרי בטנה, לפיכך תלקה בחדרי בטנה. תינח נדה, חלה והדלקת הנר מאי איכא למימר? כדדרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא: אמר הקדוש ברוך הוא: רביעית דם נתתי בכם - על עסקי דם הזהרתי אתכם, "ראשית" קראתי אתכם - על עסקי ראשית (חלה הקרויה "ראשית") הזהרתי אתכם, נשמה שנתתי בכם קרויה נר - על עסקי נר הזהרתי אתכם, אם אתם מקיימים אותם - מוטב, ואם לאו הריני נוטל נשמתכם. ומאי שנא בשעת לידתן? אמר רבא: נפל תורא - חדד לסכינא (נפל השור - חדד הסכין לשחטו קודם שיעמוד ויהיה טורח להשכיבו, כך כאן הואיל והורע מזלה פורענותה מזומנת לבוא).

33. גרסינן בגמרא (לד, א): מנא הני מילי (מנין שצריך לשאול בביתו)? אמר רבי יהושע בן לוי: אמר קרא (איוב ה, כד): "וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא". אמר רבה בר רב הונא: